

Теоретико-методологічні засади соціальних гарантій.

Процес переходу до ринку в Україні призвів до різкого зниження рівня життя населення, зменшення його платоспроможності, розшарування за рівнем доходів, спричинив зростання безробіття, виникнення бідності і збільшення витрат на соціальні потреби. Криза в економіці, що значно поглибила дефіцит державних фінансів призвела до часткової деградації радянської системи соціальної підтримки громадян і зумовила необхідність її реформування.

Внаслідок погіршення соціально-економічних показників, зростання соціальної напруги одним із пріоритетів майбутнього в діяльності виконавчої влади визнано приведення активної соціальної політики, спрямованої на забезпечення соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного члена суспільства.

Проблеми розробки теоретичного базису функціонування соціальних гарантій посідають чільне місце в наукових працях О. Василика, В. Геєця, О. Кириленко, Е. Лібанової, В. Кравченко. Проте в умовах реалізації соціальних реформ, динамічної зміни економічної ситуації в державі питання удосконалення теоретико-методологічного підґрунтя функціонування системи соціальних гарантій в Україні потребують постійної уваги та дослідження.

Соціальні гарантії (фр. *garantie*, лат. *garantir* – забезпечити, охороняти) – матеріальні та юридичні засоби, що забезпечують реалізацію конституційних соціально-економічних і соціально-політичних прав членів суспільства. Вони покликані компенсувати в тій чи іншій мірі несприятливі особливості життєвого становища окремих категорій працівників та членів їх сімей. Однією з основних форм реалізації соціальних гарантій в період економічних трансформацій є соціальний захист найбільш вразливих прошарків і груп населення.

У наукових колах сформувалося відносно чітке уявлення щодо сутності та призначення соціальних гарантій. Зокрема, більшість вітчизняних вчених

тракує їх як метод забезпечення з боку держави задоволення різноманітних потреб громадян на рівні соціально визнаних норм. Як стверджує О. Д. Василик, на відміну від категорії «соціальний захист», яка є більше політичним, ніж економічним поняттям, соціальні гарантії – це законодавчо закріплені права на такий рівень життя, який враховує забезпечення людей їжею, житлом, медичним обслуговуванням, необхідними для підтримання здоров'я, власного добробуту та добробуту сім'ї; право на соціальне забезпечення в разі втрати засобів до існування з незалежних від людини обставин. Соціально-економічні гарантії громадянам – це об'єктивна необхідність для будь-якої держави, зміст і доцільність її існування, що виступає мірилом рівня цивілізованості [2, с. 286].

О. Є. Мачульська тлумачить поняття «соціальні гарантії» з правової точки зору, розглядаючи їх в контексті реалізації соціального захисту населення. Вона стверджує, що соціальний захист можна розглядати як сукупність економічних і правових гарантій, котрі забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян й досягнення соціально прийнятного рівня життя. Науковець зазначає, що соціальний захист включає, зокрема, гарантії щодо охорони праці, здоров'я, оточуючого природного середовища, мінімальної оплати праці та інші заходи, які є необхідними для нормальної життєдіяльності людини і функціонування держави [3, с. 36].

Розглядаючи соціальні гарантії як економічну категорію, їх можна трактувати як систему взаємовідносин населення і держави з приводу гарантування державою певного рівня задоволення соціальних потреб та згоди населення на участь у фінансуванні необхідного для цього обсягу соціальних благ, а також самостійне забезпечення решти своїх соціальних потреб.

Правове підґрунтя для формування та застосування соціальних гарантій закладає Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 року. Цей закон покликаний забезпечити реалізацію закріплених Конституцією України найважливіших державних соціальних гарантій населенню на рівні, не нижчому за мінімальний та передбачає механізм фінансового забезпечення їх надання, розмежування повноважень органів

державної влади і органів місцевого самоврядування щодо вирішення цих питань.

Згідно Закону України “Про держані соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” державні соціальні гарантії – це встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму [1, с. 2].

До складових системи соціальних гарантій можна віднести структурні підсистеми:

- гарантії в процесі виробництва (забезпеченість роботою, право на підприємництво, охорона праці тощо);
- гарантії в процесі розподілу (мінімальна заробітна плата, пенсія, стипендія, ліквідація монополізму в ціноутворенні, ті чи інші пільги та привілеї, пов’язані з характером і змістом праці);
- гарантії споживання (доступ до соціально-мінімальних благ, допомоги, дотації, право на отримання благодійної допомоги, реабілітаційної підтримки).

Декларація державою дотримання соціальних гарантій вимагає побудови ефективних механізмів їх забезпечення. За умов командно-адміністративної економіки, монополії державної власності на засоби виробництва методом забезпечення соціальних гарантій виступало бюджетне фінансування. Процеси роздержавлення і приватизації в економіці, лібералізації економічних відносин звузили сферу державного втручання в економіку до розмірів державного сектора, що зумовило необхідність пошуку нових методів забезпечення соціальних гарантій, які б не передбачали бюджетного фінансування, зокрема через механізми правової регламентації. Внаслідок цього, на сьогодні до засобів реалізації соціальних гарантій можна віднести:

- надання матеріальних благ або грошових виплат за рахунок державного бюджету та цільових фондів. Прикладом можуть виступати регулювання оплати праці в державному секторі, гарантії в сфері охорони здоров’я і освіти, а також

допомоги, пенсії, пільговий проїзд у державному та муніципальному транспорті, безкоштовні або пільговані житлово-комунальні та інші послуги. Забезпечення соціальних гарантій в даному випадку проводиться шляхом перерозподілу доходів головно через систему оподаткування з подальшою передачею іншим громадянам;

- примушення громадян до виплати грошових коштів або передачі матеріальних благ іншим громадянам. Воно може проводитися як напрямую, так і за допомогою податкових санкцій. Прикладом може слугувати система обов'язкового соціального та медичного страхування;

- заборона на укладання добровільних контрактів певних видів. Вона дає змогу забезпечити дотримання соціальних гарантій у сфері приватного бізнесу. Наприклад, встановлення мінімального розміру оплати праці означає заборону на укладення договорів про найом працівників із виплатою заробітної плати нижче певного рівня; державне регулювання безпеки праці передбачає заборону укладання трудових контрактів в певних умовах (порушення вимог безпеки праці) тощо.

Отже, соціальні гарантії – обов'язковий елемент економічної системи держави, що визначає рівень суспільного добробуту і є важливою умовою її економічної та соціальної стабільності.

Література.

1. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 44.
2. Василик О. Д. Державні фінанси України: Підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Сташків Б. Поняття права соціального забезпечення / Б. Сташків // Право України. – 2000. – № 5.